

مقاله

بزار

جهانی

هر وید

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مترجم: محمد نریمانی

اشاره: آنچه می‌خوانید، برگردان بخشی از گزارش سال ۲۰۱۰ دفتر مقابله با جرم و موادمخدر سازمان ملل متحد (UNODC) است. پیش از هر چیز لازم می‌دانیم به خوانندگان متذکر شویم که آمارها و تحلیل‌های ارائه شده در این گزارش مربوط به منبع آن است و ایران پاک در این خصوص موضع تأیید یا رد ندارد. لیکن از آنجا که این گزارش توسط یک نهاد بین‌المللی تهیه شده است، مطالعه آن را برای کارشناسان مفید می‌دانیم.

مقدمه

(مکزیک و کلمبیا). در واقع، همهٔ هروئین و تریاک جهان در این سه منطقه تولید می‌شود، اما در بین این گروه، در سنوات اخیر حدود ۹۰ درصد تولید جهانی تریاک در افغانستان صورت می‌گیرد. افغانستان به تنهایی ۸۵ درصد هروئین و مرفین را در سطح جهان تولید می‌کند و به‌طور تقریبی به یک کشور انحصاری در تولید هروئین و مرفین تبدیل شده است.

ابعاد جهانی بازار مواد افیونی برآورد عرضه و تقاضا

مانند سایر کالاهای تجاری، قوانین عرضه و تقاضا در تجارت غیرقانونی مواد افیونی نیز جاری است. با این حال، بر خلاف سایر کالاهای تجاری، با توجه به ماهیت غیرقانونی تجارت مواد افیونی، اطلاعات مربوط به عرضه و تقاضای آن به راحتی در دسترس نیست. عرضه و تقاضا از چند جهت به هم بستگی دارند و هیچ پیوند ساده‌ای میان آن‌ها وجود ندارد. برای مثال، عرضهٔ موادمخدر در مناطق واقع در مسیر ترانزیت سبب می‌شود بازار مصرف جدیدی در این مناطق ظاهر شود که سابقه نداشته است.

در حال حاضر، تعداد مصرف کنندگان مواد افیونی در جهان از ۱۵ میلیون نفر تجاوز می‌کند که از این تعداد حدود یک چهارم مصرف کنندگان تریاک خام هستند (مصرف سالیانه آن‌ها به‌طور تقریبی ۱۱۰۰ تن برآورد می‌شود) و بقیه نیز هروئین مصرف می‌کنند (مصرف هروئین خالص آن‌ها در سال ۳۴۰ تن تخمین زده می‌شود). بنابراین، چنانچه مواد افیونی که در جهان مصرف می‌شود، با احتساب تریاک در نظر بگیریم، میزان تقاضا به مواد افیونی در جهان ۳۷۰۰ تن برآورد می‌شود.

تقاضا برای تریاک

حدود چهار میلیون نفر در جهان تریاک مصرف می‌کنند. برخلاف هروئین که مصرف کنندگان آن در کل جهان پراکنده شده‌اند، مصرف تریاک در آسیا متمرکز شده است که سابقه دیرینه در این منطقه دارد. در قرن گذشته، گرچه تریاک جای خود را به تدریج به هروئین داد، اما هنوز بازار مصرف مهم خود در کشورهای از قبیل ایران، پاکستان و هند حفظ کرده است. به‌رغم آنکه افغانستان بزرگ‌ترین کشور تولید کننده و صادر کننده مواد افیونی در جهان است، ولی یک کشور مصرف کننده مهم نیز هست. در واقع، با در نظر گرفتن تعداد مصرف کنندگان تریاک در این کشور (۲۰۰-۲۵۰ هزار نفر) میزان مصرف سالانه آن در حدود ۸۰ تن (معادل ۷ درصد بازار مصرف جهانی) برآورد می‌شود. گزارش UNODC حاکی است که حدود ۶۵۰ تن تریاک در سال در کشورهای همجوار افغانستان (ایران، پاکستان، تاجیکستان، ازبکستان و ترکمنستان) مصرف می‌شود.

در سراسر جهان، بیش از ۱۵ میلیون نفر مواد افیونی غیرقانونی (تریاک، مرفین و هروئین) مصرف می‌کنند. در این میان، مصرف کنندگان هروئین (کشنده‌ترین نوع مواد افیونی) بیشترین آمار را تشکیل می‌دهد. همه ساله، تعداد زیادی بر اثر مصرف هروئین و مشکلات ناشی از آن جان خود را از دست می‌دهند و تعداد علاوه بر این، مصرف کنندگان هروئین به دلیل مصرف تزریقی با مشکلات بهداشتی حاد و مزمن از جمله انتقال بیماری‌های خونی مانند ایدز و هپاتیت روبه‌رو هستند. حدود ۶۰-۷۰ درصد مبتلایان به ویروس ایدز در آسیای مرکزی، اوکراین و فدراسیون روسیه را تزریق کنندگان مواد افیونی تشکیل می‌دهند.

تأثیرهای منفی قاچاق موادمخدر روی ثبات و امنیت برخی از کشورها فراتر از تأثیر بهداشتی اعتیاد است که از آن جمله می‌توان به اقدام‌های شورشیان به‌خصوص در افغانستان اشاره کرد که منشاء مالی آن‌ها از طریق موادمخدر تأمین می‌شود.

مشکل جهانی

در سال ۱۹۹۸، نشست ویژه مجمع عمومی سازمان ملل متحد در زمینهٔ موادمخدر نگرانی عمیق خود را درباره رابطه بین تولید غیرقانونی موادمخدر، قاچاق و مداخلهٔ گروه‌های تروریستی و گروه‌های جنائی و جرایم سازمان یافته فراملی ابراز داشت. در برخی مناطق، پیوند موادمخدر، جرایم سازمان یافته و بی‌ثباتی سبب شده است تا گروه‌های قاچاق موادمخدر در نهادهای دولتی نفوذ رو به رشدی داشته باشند.

انتقال جهانی مخدر از منشاء تولید به مصرف کنندگان یک فعالیت سازمان یافته و مهم‌تر از همه سودآوری است. سودآورترین مادهٔ مخدر غیرقانونی، هروئین است که ارزش سالانه آن ۵۵ میلیارد دلار برآورد می‌شود. این مبلغ با

احتساب همهٔ مواد افیونی تا ۶۵ میلیارد دلار تخمین زده می‌شود. قاچاقچیان و عناصر اصلی در حمل و نقل موادمخدر از مناطق تولید به بازارهای مصرف پرسود، بیشترین سود حاصل از این تجارت را نصیب خود می‌کنند. تعداد قاچاقچیان درگیر در انتقال مواد افیونی غیرقانونی در سراسر کشورها و مناطق بالغ بر یک میلیون نفر برآورد می‌شود.

مشکل این نیست که اقدام‌های دولت‌ها در طول دهه‌های گذشته برای ریشه‌کنی جریان مواد افیونی غیرقانونی مفید نبوده است، بلکه دستاوردها و موفقیت‌های خوبی هم حاصل شده است. لیکن اغلب این موفقیت‌ها محلی و ملی بوده است، به طوری که در درازمدت تولید غیرقانونی موادمخدر در جهان افزایش داشته است.

منابع اصلی برای این اقتصاد عظیم زیرزمینی سه منطقه است: افغانستان، جنوب شرق آسیا (با محوریت میانمار) و امریکا لاتین

نزدیک به نیمی از مصرف جهانی هروئین در دو بازار اروپا و فدراسیون روسیه مصرف می‌شود

بخش‌های دیگر جهان نیز بی‌تأثیر از مواد افیونی افغانستان نبوده‌اند. مصرف سالانه تریاک روسیه ۵۸ تن برآورد می‌شود. این درحالی است که در خاورمیانه نیز حدود ۱۶ تن تریاک در سال مصرف می‌شود. در قاره آمریکا، مصرف تریاک محدود به مکزیک است. هند از دیر باز مصرف کننده سنتی تریاک بوده است و میزان مصرف سالانه آن ۶۵-۷۰ تن تخمین زده می‌شود. در قاره آفریقا نیز مصر بزرگ‌ترین کشور بازار مصرف تریاک به‌شمار می‌رود (۶۰ تن در سال). مصرف تریاک در چین محدود به ۱۲ تن در سال است. منشاء عمده تریاک بازار مصرف جنوب شرق و شرق آسیا میانمار و در حد مقیاس کوچک تر لائوس است.

تقاضا برای هروئین

هروئین از اعتیادآورترین مشتقات تریاک است که بر کارکرد مغز اثر منفی به‌جا می‌گذارد. هروئین ممکن است به‌صورت استنشاقی یا تزریقی مصرف شود. برآوردهای UNODC حاکی از مصرف ۳۴۰ تن هروئین در جهان در هر سال است. نزدیک به نیمی از مصرف جهانی هروئین در دو بازار اروپا و فدراسیون روسیه مصرف می‌شود. میزان مصرف سالانه اروپا حدود ۸۵-۹۰ تن برآورد می‌شود. چهار کشور بریتانیا (۱۹ تن)، ایتالیا (۱۸ تن)، فرانسه (۱۰ تن) و آلمان (۷ تن) بزرگ‌ترین بازارهای مصرف هروئین اروپا را تشکیل می‌دهند. بنا بر آمارها، افغانستان تنها منشاء هروئین بازار مصرف در اروپا و فدراسیون روسیه است.

گزارش سال ۲۰۰۸ نمایانگر آن است که سالانه حدود ۲۰ تن هروئین در ایالات متحده آمریکا، ۳/۱ تن در کانادا و ۵ تن در امریکای لاتین مصرف می‌شود. حجم عمده هروئین ایالات متحده آمریکا از طریق امریکای لاتین و مکزیک تأمین می‌شود. گزارش‌های رسمی حاکی است که در ایران، بر خلاف روند مصرف تریاک، مصرف هروئین به‌نسبت پائین است. همسایه دیگر افغانستان، پاکستان است که بازار مصرف آن در سال ۱۹ تن برای تعداد ۵۰۰ هزار مصرف کننده گزارش شده است. میزان مصرف هروئین در افغانستان حدود ۲ تن برای تعداد ۱۰۰-۱۳۵ هزار مصرف کننده تخمین زده می‌شود.

در جنوب آسیا، مصرف سالانه هروئین حدود ۱۷ تن در هند، ۴ تن در بنگلادش و ۸۰۰ کیلوگرم در نپال تخمین زده می‌شود. گزارش‌ها حاکی است که ۲/۲۰۰/۰۰۰ نفر مصرف کننده در چین سالانه ۴۵ تن هروئین مصرف می‌کنند. میزان مصرف هروئین در سایر کشورهای واقع در شرق و جنوب شرق آسیا ۱۸ تن برآورد شده است. در آفریقا، سالانه به ۲۵ تن هروئین جهت تأمین نیاز تعداد ۱/۲۰۰/۰۰۰ نفر معتاد به هروئین در این قاره وجود دارد. کشورهای پاکستان، هند و کشورهای شبه جزیره عربی مسیر ترانزیت هروئین به قاره آفریقا است.

ارزش تجارت غیرقانونی مواد افیونی

در سطح خرده‌فروشی، ارزش جهانی بازار هروئین حدود ۵۵ میلیارد دلار و تریاک بین ۷-۱۰ میلیارد دلار در سال برآورد می‌شود. در مجموع، ارزش مواد افیونی از ۶۵ میلیارد دلار تجاوز می‌کند. این مبلغ از تولید ناخالص داخلی خیلی از کشورها بیشتر است. به لحاظ اقتصادی، نزدیک به نیمی از بازار مواد افیونی در

اروپا (حدود ۲۰ میلیارد دلار) و فدراسیون روسیه (۱۳ میلیارد دلار) متمرکز است. سایر بازارهای پرسود عبارت‌اند از: چین (۹ میلیارد دلار)، ایالات متحده آمریکا و کانادا (۸ میلیارد دلار). در این میان، سهم کشاورزان و تولید کنندگان افغانی به‌صورت اعشاری (۴/۰ میلیارد دلار) است. با احتساب سود قاچاق تریاک و تبدیل آن به هروئین و مرفین پایه، ارزش اقتصاد تریاک افغانستان ۴/۲ میلیارد دلار یا به‌عبارت بهتر ۵/۳ درصد مجموع صنعت مواد افیونی را تشکیل می‌دهد (سال ۲۰۰۹).

حجم جهانی و توزیع

به‌منظور برآورد مقدار موادمخدر لازم برای تأمین میزان تقاضای جهانی، لازم است علاوه بر ارزیابی میزان مصرف جهانی، کشفیات کشورها را نیز بدان اضافه کنیم. به‌طور تقریبی ۶۴۶ تن تریاک و ۹۱ تن هروئین و مرفین در سال ۲۰۰۸ در جهان کشف شد. در سال ۲۰۰۸، در مجموع به حدود ۵۰۰۰ تن مواد افیونی (هروئین، مرفین و معادل تریاک) نیاز بود تا بازار مصرف جهانی را تأمین کند. در مورد هروئین، میزان مصرف جهانی (۳۴۰ تن در سال ۲۰۰۸) بود که در کنار آن ۹۱ تن نیز در جهان کشف شد، بنابراین، در سال ۲۰۰۸ حدود ۴۳۰ تن هروئین باید روانه بازار جهانی می‌شد.

پراکندگی تولید تریاک

تولید در افغانستان از حدود ۲۰۰ تن در سال ۱۹۸۰ به ۳۳۰۰ تن در سال ۲۰۰۰ افزایش یافت و در سال ۲۰۰۷ به اوج خود ۸۲۰۰ تن که در سال ۲۰۰۸ به ۷۷۰۰ تن و در سال ۲۰۰۹ به ۶۹۰۰ تن کاهش یافت. به عبارت دیگر، سهم افغانستان از تولید جهانی تریاک از ۲۰ درصد در سال ۱۹۸۰ به ۷۰ درصد در سال ۲۰۰۰ و بیش از ۹۰ درصد از سال ۲۰۰۶ ارتقاء یافته است.

روند افزایش تولید در افغانستان به‌طور مستقیم با کاهش تولید در مثلث طلایی متشکل از تایلند، میانمار و لائوس پیوستگی دارد. گرچه تولید بالقوه این کشور از سال ۲۰۰۸ تا سال ۲۰۰۹ نزدیک به ۱۰ درصد کاهش داشت، ولی این کشور هنوز تولید کننده عمده مواد افیونی در جهان به‌شمار می‌رود.

در قاره آمریکا، میانگین تولید تریاک در امریکای لاتین و مکزیک تا سال ۲۰۰۶ حدود ۱۳۰ تن تخمین زده می‌شد. در سال ۲۰۰۸ میزان تولید در مکزیک ۱۲۰ درصد افزایش یافت و این کشور به سومین کشور تولید کننده عمده تریاک بعد از میانمار با ۳۲۵ تن تبدیل شد.

برخی از داده‌ها همچنین نشان می‌دهد که کشت غیرقانونی به‌صورت محدود در سایر کشورها از جمله در هند و مصر و در برخی از کشورهای آسیای مرکزی، اکراین، مالدیو و فدراسیون روسیه صورت می‌گیرد.

پراکندگی تولید هروئین

در سال ۲۰۰۸، حدود ۲۷۰۰ تن تریاک در افغانستان به حدود ۳۸۰ تن هروئین تبدیل شد تا به بازار جهانی عرضه شود. با فاصله زیاد، میزان تولید هروئین در میانمار و لائوس به ۴۰ تن در سال ۲۰۰۸ رسید. با این توضیح که تبدیل تریاک به هروئین فقط در میانمار صورت می‌گیرد. حدود ۳۰-۴۰ تن هروئین در سال ۲۰۰۸ در

امریکای لاتین (به‌طور مشترک توسط کشورهای کلمبیا و مکزیک) تولید شد. تولید هروئین در مقیاس کمتری در کشورهای دیگر از جمله هند نیز ادامه دارد.

از طریق یک فرآیند شیمیایی به نسبت ساده از تریاک به‌عنوان ماده خام برای استحصال مرفین پایه استفاده می‌شود. در این ارتباط، پیش‌سازهای شیمیایی از جمله اسید انیدرید برای تبدیل مرفین پایه به هروئین نقش مهم پیدا می‌کنند. بر حسب کمیت، برای تولید هر یک کیلوگرم هروئین افغانی حدود ۷ کیلوگرم تریاک لازم است. این درحالی است که در میانمار برای تولید هر کیلوگرم هروئین به ۱۰ کیلوگرم تریاک نیاز است. در مجموع، تریاک افغانی نسبت به تریاک تولید شده در میانمار از محتوای مرفین بیشتری برخوردار است. علاوه بر این، هزینه تولید هروئین پایه در لابراتوارهای افغانی کمتر است.

هزینه هر یک لیتر اسید انیدرید در تجارت قانونی بین ۱-۲ دلار است، اما قیمت آن در بازار غیرقانونی افغانستان در دهه گذشته بین ۲۴-۳۵ دلار بوده است که موانع موجود در دست‌یابی به

پیش‌سازها و همچنین میزان نیاز بازار تقاضا در افزایش قیمت آن نقش مؤثری داشته‌اند. از آنجا که اسید انیدرید در افغانستان تولید نمی‌شود، آن باید از تجارت قانونی منحرف و به افغانستان قاچاق شود. برای تولید ۳۸۰ تن هروئین به حدود ۱۰۰۰ تن اسید انیدرید نیاز است.

به‌طور کلی، به‌لحاظ جغرافیایی بین مناطق تولید تریاک و پردازش هروئین (افغانستان، میانمار) هم‌پوشانی وجود دارد. تعداد قابل توجهی لابراتوارهای هروئین در افغانستان گزارش شده است. در سال ۲۰۰۸ مقامات افغانی موفق شدند از مجموع ۹۷ لابراتوار شناسائی شده، تعداد ۶۹ لابراتوار را منهدم کنند. این درحالی است که مقامات میانمار موفق شدند تعداد ۲۴ لابراتوار را در سال های ۲۰۰۶-۲۰۰۸ کشف و منهدم سازند.

در افغانستان، پردازش و کشت در ولایات جنوبی از جمله هلمند، قندهار و نیمروز متمرکز شده است که دولت مرکزی روی آنها کنترل ندارد. البته این احتمال نیز وجود دارد که پردازش تریاک به هروئین به تنهایی در افغانستان انجام نپذیرد. به‌طوری که بیشترین کشفیات مرفین و تریاک توسط کشورهای ایران و پاکستان گزارش شده است.

در سال ۲۰۰۸، پاکستان ۳/۷ تن و جمهوری اسلامی ایران ۹ تن مرفین کشف کرده بودند. مجموع کشفیات مرفین آن دو کشور همچوار با افغانستان ۳/۱۶ تن بود که ۹۵ درصد کشفیات مرفین جهان را تشکیل می‌دهد. در مقابل، میزان کشفیات مرفین در افغانستان ۴۷۹ کیلوگرم گزارش شده بود. بیشترین کشفیات مرفین در ایران و پاکستان در مناطق مرزی با افغانستان صورت می‌گیرد. این شاید بدان معنا باشد که حجم گسترده‌ای از پردازش در خارج از افغانستان صورت می‌گیرد که نیاز به تحقیقات بیشتر دارد.

پراکندگی جریان قاچاق

همان‌طور که ذکر شد، هیچ بخش پیچیده‌ای میان مناطق عرضه و تقاضا وجود ندارد. مناطق ترانزیتی در اغلب موارد مصرف‌کننده هم هستند که به احتمال زیاد به مناطق عرضه تبدیل می‌شوند. ارزیابی زیر از روند جهانی موادمخدر با استفاده از روش ترکیبی در هر دو سمت عرضه و تقاضا از تولید، مصرف و داده‌های مربوط به کشفیات به‌دست آمده است.

در نگاه اول، الگوهای متمایزی از توزیع وجود دارد و تولید در امریکای لاتین و میانمار اغلب به ترتیب به سمت بازارهای ایالات متحد آمریکا و چین قاچاق می‌شود. در مجموع، حدود ۱۵ درصد از کل جریان هروئین در جهان در این دو منطقه تولید و حدود ۸۵ درصد از هروئین و مرفین جهان در افغانستان تولید می‌شود که با جریان تولید در امریکای لاتین و میانمار هم‌پوشانی دارد.

از سوی افغانستان

از حدود ۳۸۰ تن هروئین تولید شده در افغانستان، حدود ۵ تن در آن کشور مصرف یا کشف می‌شود و ۳۷۵ تن از طریق کشورهای همجوار مانند پاکستان، ایران و کشورهای آسیای مرکزی از قبیل تاجیکستان، ازبکستان و ترکمنستان به سمت بازارهای مصرف جهانی در اروپا و فدراسیون روسیه و آسیا قاچاق می‌شود.

از مجموع تولید هروئین در افغانستان، در حدود یک سوم به اروپا (۱۱۰ تن) و یک چهارم از طریق مسیر شمالی به آسیای مرکزی و فدراسیون روسیه قاچاق می‌شود. هروئین افغانستان بازار مصرف رو به رشد آسیا، به‌طور عمده بازار مصرف چین را تأمین می‌کند. تخمین زده می‌شود که ۱۵-۲۰ تن به

چین قاچاق می‌شود و ۳۵ تن به سایر کشورهای جنوب و جنوب شرق آسیا ترانزیت می‌شود. احتمالاً ۳۵ تن به افریقا حمل می‌شود و مقداری نیز به سایر بازارهای آسیا، امریکای شمالی و اقیانوسیه قاچاق می‌شود.

علاوه بر هروئین، افغانستان تأمین‌کننده بازارهای تریاک نیز هست و سالانه حدود ۱۰۰۰ تن تریاک به کشورهای همجوار (ایران، پاکستان و آسیای مرکزی) و سایر بازارهای مصرف در جهان صادر می‌کند. حدود ۴ میلیون نفر مصرف‌کننده تریاک در جهان وجود دارد که بیشتر آن‌ها در آسیا هستند. مواد افیونی افغانستان به‌استثنای امریکای جنوبی و مرکزی به هر گوشه‌ای از جهان قاچاق می‌شود.

از سوی میانمار

بیش از سه چهارم تولید میانمار (حدود ۴۰ تن هروئین) برای تأمین بازارهای منطقه‌ای و محلی و به‌طور عمده بازار مصرف چین قاچاق می‌شود و مابقی تولید آن به کشورهای جنوب شرق آسیا و اقیانوسیه قاچاق می‌شود.

تعداد
مصرف‌کنندگان
مواد افیونی
در جهان
از ۱۵ میلیون نفر
تجاوز
می‌کند

از سوی آمریکا لاتین (کلمبیا و مکزیک)

در سال ۲۰۰۸، حدود ۴۰-۳۰ تن هروئین به طور بالقوه در آمریکای لاتین به طور عمده در مکزیک و کلمبیا تولید شده بود. تولید کلمبیا و مکزیک به تمام قاره آمریکا صادر می شود، هر چند که بیشترین حجم آن به سمت شمال قاجاق می شود.

کشفیات

مقابل با قاجاق موادمخدر از منطقه ای به منطقه دیگر متفاوت است. با این وجود، تخمین زده می شود که تنها ۲۰ درصد هروئین در جهان کشف می شود. جمهوری اسلامی ایران با کشف ۲۳ درصد هروئین مکشوفه در جهان در صدر کشورهاست. ترکیه با ۱۶ درصد، ایالات متحد آمریکا با ۹ درصد و چین با ۸ درصد در رتبه های بعدی قرار دارند. میزان کشفیات در پاکستان نسبت به سال های ۲۰۰۰-۲۰۰۶ کاهش چشمگیری نشان می دهد.

شایان ذکر است، در مراکز اصلی تولید یعنی کشورهای افغانستان و میانمار تنها ۱ درصد، در کشورهای افریقای نیز ۱ درصد، اما در بالکان ۳ درصد و هند نیز ۳ درصد کشف می شود. در سال ۲۰۰۸، حجم کشفیات هروئین در اروپای غربی و مرکزی (۶۷ تن) بوده که نسبت به سال های ۲۰۰۰ و ۲۰۰۶ (۹ تن) کاهش چشم گیر داشته است.

مسیر شمالی

بر خلاف دیگر راه های خروجی از افغانستان که در چند دهه اخیر فعال است، مسیر شمالی از طریق آسیای مرکزی به فدراسیون روسیه پدیده به نسبت جدیدی است که از اواسط دهه ۱۹۹۰ یعنی از زمان انحلال اتحاد جماهیر شوروی سابق شکل گرفته است و کشورهای تازه استقلال یافته به طور ناگهانی با مشکل کنترل مرزها مواجه شدند که در قبل به صورت متمرکز کنترل می شد.

مسیرهای ترانزیت و حجم

دفتر مقابل با موادمخدر و جرم ملل متحد (UNODC) تخمین می زند، همه ساله حدود ۲۵ درصد یا به عبارتی ۹۵ تن هروئین از افغانستان از طریق جمهوری های آسیای مرکزی جهت انتقال به فدراسیون روسیه قاجاق می شود. این حجم شامل میزان مصرف هروئین در مسیر ترانزیت (۱۱ تن) و نیز در مقصد روسیه (۷۰ تن)، میزان کشفیات و میزان اندک هروئینی است که به سمت اروپا قاجاق می شود.

در کشورهای آسیای مرکزی و فدراسیون روسیه، علاوه بر هروئین، سالانه حدود ۱۲۰-۱۳۰ تن تریاک مصرف می شود. هیچ نشانه ای از قاجاق عمده مرزین در این منطقه مشاهده نشده است. با احتساب معادل تریاک سالانه حدود ۷۸۰-۸۰۰ تن مواد افیونی از طریق این مسیر ترانزیت می شود.

از افغانستان به شمال

قاجاقچیان می توانند یکی از این سه کشور را انتخاب کنند: تاجیکستان، ازبکستان و ترکمنستان. این مرزهای شمالی ۲۶۰۰ کیلومتر طول دارد. مرزهای ازبکستان و تاجیکستان با رودخانه آمودریا مشخص شده است. در حالی که، مرز ترکمنستان بیشتر

کویری است. اگر چه هیچ مانعی برای تردد غیرقانونی وجود ندارد، لیکن بیشترین حجم قاجاق در طول مسیرهای قانونی ترانزیتی و تجاری صورت می گیرد. بین افغانستان و کشورهای آسیای مرکزی ۹ گذرگاه رسمی ثبت شده است که دو گذرگاه با ازبکستان و تاجیکستان آبی است. گرچه این بنادر آبی مسیرهای اصلی برای تجارت مشروع هستند، لیکن قاجاق موادمخدر نیز از طریق این بنادر گزارش شده است. بنادر مذکور عبارت اند از:

* هیراتون (ولایت بلخ افغانستان با استان سوخان دریا در ازبکستان).

* نینجی پیانج (ولایت کندوز افغانستان با استان خاتلون تاجیکستان).

مسیر سوم: آخرین اطلاعات از مرکز منطقه ای اطلاعات و هماهنگی آسیای مرکزی (CARICC) حاکی از ظهور مسیر جدید از طریق ترکمنستان است:

ترکمنستان در دهه ۱۹۹۰ پیش روترین کشور به لحاظ کشف پیش سازهای شیمیایی بود که در دهه گذشته هیچ تحرکی از این کشور مشاهده نشده است. در مجموع، حدود ۹۵ تن هروئین از این سه مسیر قاجاق می شود. ارزیابی ها حاکی از اهمیت مسیر تاجیکستان است. گرچه عمده مواد افیونی از طریق جاده و راه زمینی صورت می گیرد، لیکن گزارش شده است که قاجاق هوایی با استفاده از روش بلع و انباری و به خصوص از طریق خطوط هوایی تجاری از منبع تاجیکستان به مقصد روسیه نیز جریان دارد. UNODC تخمین می زند سالانه حدود ۲۵ تن هروئین از طریق خطوط هوایی و ریلی و حدود ۵۰-۵۵ تن از طریق شبکه های منطقه ای جاده ای از آسیای مرکزی به روسیه قاجاق می شود. کشورهای آسیای مرکزی مسیر ترانزیت از طریق استان زینجیانگ به چین نیز هستند، گرچه حجم آن اندک گزارش شده است.

مسیر بالکان

مسیر بالکان به غرب و اروپای مرکزی از مبداء افغانستان و از طریق ایران، ترکیه و کشورهای واقع در جنوب شرق اروپا امتداد می یابد. این مسیر و شاخه های مختلف آن امکان انتقال هروئین با درصد خلوص بالا را از افغانستان به بازارهای مهم در اروپا میسازد. UNODC تخمین می زند همه ساله ۳۷ درصد هروئین تولید شده در افغانستان یا به عبارت بهتر حدود ۱۴۰ تن هروئین از افغانستان پاکستان به ایران جهت انتقال به اروپا قاجاق می شود.

مسیرها و حجم

ایران از مرزهای شرقی با افغانستان و پاکستان به طول ۱۸۴۵ کیلومتر مرز مشترک دارد که به طور عمده کویری و کوهستانی است. برای دستیابی به کنترل (حتی نسبی) این مناطق، چالش های آشکاری وجود دارد. اگر چه تعداد ۱۲۰۰۰ نیروی مرزبانی و پلیس مبارزه با موادمخدر در این مناطق مستقر کرده است. مسیر بالکان از ولایات جنوبی و غربی افغانستان از طریق مرزهای افغانستان- ایران و افغانستان- پاکستان شروع می شود.

حجم بسیار زیادی از محموله های هروئین افغانی به سمت مرزهای مشترک ایران- افغانستان سرازیر می شود. هر سال، حدود ۱۰۵ تن هروئین از ولایات نیمروز، هرات و فراه به شرق جمهوری

اسلامی ایران قاچاق می‌شود. احتمالاً به علت تقویت اقدام‌های مقابله‌ای در مرزهای مشترک ایران و افغانستان، قاچاقچیان افغانی به‌طور فزاینده‌ای به مرزهای مشترک افغانستان-پاکستان-ایران سوق یافته‌اند که برآورد می‌شود سالانه حدود ۳۵ تن هروئین از این مسیر به ایران ترانزیت می‌شود. برای این کار، ابتدا محموله را به استان بلوچستان در پاکستان انتقال و پس از تغییر مسیر به جمهوری اسلامی ایران قاچاق می‌شود.

در مجموع، حدود ۱۰۰۰ تن تریاک و ۱۴۰ تن هروئین از طریق این دو مرز به جمهوری اسلامی ایران انتقال می‌یابد. ۳۰ درصد هروئین تولید شده در افغانستان به جنوب و جنوب غرب ایران با هدف انتقال به ترکیه و از آن طریق به اروپا قاچاق می‌شود. این ۳۰ درصد با احتساب میزان مصرف در اروپا، میزان کشفیات و میزان قاچاق به مقصد بعد از اروپا از جمله ایالات متحد آمریکا به دست می‌آید.

اصطلاح «شمال مسیر بالکان» اصطلاح به نسبت تازه‌ای در مسیر بالکان است که از قفقاز (نه ترکیه) عبور می‌کند. هر سال، حدود ۹ تن هروئین از ایران به این مسیر قاچاق می‌شود. با احتساب قاچاق حدود ۲ تن هروئین از آسیای مرکزی و ۹ تن از ایران سالانه حدود ۱۱ تن هروئین به قفقاز ترانزیت می‌شود. از این مقدار حدود ۴ تن کشف یا مصرف و مابقی (۷ تن) به اروپا قاچاق می‌شود. سالانه حدود ۶ تن هروئین از طریق یک شاخه فرعی از این مسیر (گرجستان) از طریق دریای سیاه به اروپا (بلغارستان) قاچاق می‌شود و حدود یک تن از طریق گرجستان به سمت شمال دریای سیاه به مقصد اکراین انتقال می‌یابد.

مسیرهای شناخته شده در قفقاز عبارت‌اند از:

۱. جمهوری اسلامی ایران - جمهوری آذربایجان - گرجستان - دریای سیاه - اوکراین یا بلغارستان.
  ۲. جمهوری اسلامی ایران - دریای خزر - روسیه فدراسیون / قفقاز - دریای سیاه - اوکراین یا بلغارستان.
  ۳. افغانستان - آسیای مرکزی - دریای خزر - آذربایجان / قفقاز. یک مسیر حاشیه‌ای دیگر، جمهوری اسلامی ایران - آذربایجان - داغستان روسیه است.
- هروئین از طریق استان آذربایجان غربی به استان حکاری و وان ترکیه ترانزیت می‌شود. تخمین زده می‌شود سالانه حدود ۹۵ تن هروئین از طریق مسیرهای زیر از ترکیه به خارج از آن کشور ترانزیت می‌شود:

- * حکاری/ وان - شهرهای جنوب شرقی - شهرهای مرکزی آناتولی - استانبول - ادیرنه به بلغارستان/ یونان.
- * حکاری/ وان - شهرهای جنوب شرقی - شهرهای جنوبی و

غربی آناتولی و بعد به یونان/ قبرس از طریق دریا.
* حکاری/ وان - شهرهای جنوب شرقی - شهرهای مرکزی آناتولی - شهرهای شمالی آناتولی - اوکراین.
برآورد می‌شود سالانه حدود ۸۰-۸۵ تن هروئین از طرق مسیرهای زیر از ترکیه به غرب اروپا (به‌خصوص آلمان، ایتالیا هلند و انگلستان) ترانزیت می‌شود:

به سوی ایتالیا

سالانه حدود ۲۵-۲۰ تن هروئین به‌طور عمده از طریق دریا به ایتالیا و سوئیس قاچاق می‌شود. به‌نظر می‌رسد بخش اعظم این مواد از طریق بلغارستان، یونان، یوگسلاوی سابق، مقدونیه و آلبانی قاچاق شود. تنها حجم کوچکی از طریق دریا از یونان به ایتالیا قاچاق می‌شود. مقداری نیز از طریق مقدونیه، صربستان، بوسنی و هرزه‌گوین، کرواسی، اسلوانی به سمت ایتالیا قاچاق می‌شود. بخش نامعینی نیز از طریق هوا و دریا به‌طور مستقیم از ترکیه به ایتالیا قاچاق می‌شود.

به سوی هلند و آلمان

بخش عمده‌ای از هروئین (در حدود ۶۰-۵۵ تن) قاچاق شده به ترکیه از طریق بلغارستان، صربستان، مجارستان و اتریش، یا از طریق بلغارستان، رومانی، مجارستان، اسلواکی و اتریش به آلمان و هند انتقال می‌یابد. از آلمان و هلند، محموله‌های هروئین به بازارهای بزرگ‌تر در فرانسه، بریتانیا و اسپانیا قاچاق می‌شود.

اتریش به دلیل موقعیت مرکزی خود در امتداد مسیر بالکان نقش بسیار مهم در ترانزیت هروئین به آلمان ایفاء می‌کند. هروئین از طریق اسلوانی و مجارستان به اتریش انتقال می‌یابد. با این حال، مقداری از محموله‌های هروئین به آلمان با دور زدن از اتریش از طریق بلغارستان، رومانی، مجارستان، اسلواکی و جمهوری چک صورت می‌گیرد. می‌توان گفت، کنترل در مرزهای سنگین محدود یا اصلاً وجود ندارد. راه‌های دیگر:

* به شرق اروپا: مقدار محدود و به‌طور مستقیم از ترکیه به اوکراین از طریق دریا.

* انتقال مستقیم به اروپای غربی و مرکزی: مقدار نامشخصی از هروئین به‌طور مستقیم از ترکیه به اروپای غربی و مرکزی از جمله آلمان، هلند، بلژیک، فرانسه و انگلستان به طریق هوایی و دریایی قاچاق می‌شود.

مسیر جنوبی

برخلاف مسیرهای شمالی و بالکان، که به‌طور عمده به بازارهای

در سال ۲۰۰۸ جمهوری اسلامی ایران ۹ تن مرفین کشف کرده بود. کشفیات مرفین دو کشور همجوار با افغانستان ۹۵ درصد کشفیات مرفین جهان را تشکیل می‌دهد

معینی ختم می‌شود، مسیر جنوبی برای مقصدهای متعددی به کار گرفته می‌شود: در درجه اول اروپا، آفریقا و آسیا و حتی مقدار محدودی به مقصد ایالات متحده و کانادا. در حقیقت، تنها فدراسیون روسیه مقصد این مسیر نیست.

مسیرها و حجم

پاکستان به لحاظ جغرافیایی در خصوص قاچاق موادمخدر آسیب‌پذیر است. دفتر مقابله با موادمخدر و جرم ملل متحد (UNODC) تخمین می‌زند که حدود ۴۰ درصد هروئین یا مرفین افغانستان معادل (۱۵۰ تن) جهت ترانزیت یا مصرف داخلی به پاکستان قاچاق می‌شود. حجم عمده‌ای از موادمخدر افغانستان بیش از هر کشور هم‌جوار دیگر از طریق پاکستان ترانزیت می‌شود. کنترل مرزهای مشترک افغانستان و پاکستان به لحاظ طولانی و کوهستانی بودن آن از چالش‌های عمده کشور پاکستان محسوب می‌شود. از مناطق مهم برای تجارت مشروع و نامشروع در مرزهای افغانستان و پاکستان عبارت‌اند از: گذرگاه ترخم در مناطق قبیله‌ای فدرال (FATA) و ایست و بازرسی چمن در استان بلوچستان است. علاوه بر این، صدها معبر طبیعی و جاده‌ای در سراسر مرزهای دو کشور است که اکثر آن‌ها فاقد سکنه است و هیچ نظارتی بر تردد در این مناطق اعمال نمی‌شود.

در سال‌های اخیر، شورشیان مانع از اقدام‌های مؤثر نیروهای مجری قانون در بخش‌هایی از FATA و ایالت بلوچستان شده‌اند. بزرگ‌ترین آسیب‌پذیری پاکستان، دسترسی فوری به مناطق پردازش هروئین در افغانستان به‌ویژه در ولایات میجاور از جمله هلمند، نیمروز و قندهار است. هر روز، محصول نهایی (هروئین) با استفاده از روش‌های متعدد حمل و نقل از جمله شتر و سایر دواب به پاکستان انتقال می‌یابد. کشفیات حاکی است که علاوه بر هروئین، تریاک پالایش نشده و مرفین نیمه پالایش شده نیز به پاکستان قاچاق می‌شود. مسیرهای عمده ترانزیت به‌خصوص هروئین از پاکستان به بازارهای مهم مصرف در چین، هند و جمهوری اسلامی ایران به شرح زیر است:

- الف) از شرق افغانستان مواد افیونی از سه جهت اصلی قاچاق می‌شود:
- ۱) به سمت چین از مسیر گیل‌گیت از طریق جاده.
  - ۲) به سوی هند از طریق مسیر سرحدات شمال غربی - چاکوای یا راولپندی - سیلکوت - وقا (NWFP-Chakwai/Rawalpindi-Sailkot-Wagha).
  - ۳) به سمت کراچی از طریق سرحدات شمال غربی - راولپندی - چاکوای - فیض آباد - موتان - سوکور. (NWFP Chawai - Faisabad - Mutan - Sukkur).
- ب) از بلوچستان (به‌طور عمده از طریق شهرهای دالبندین و کوئته) دو مسیر وجود دارد:
- ۱) به سمت شرق جمهوری اسلامی ایران از طریق جاده و راه آهن با هدف انتقال به مسیرهای بعدی ترکیه و اروپای غربی.
  - ۲) به سمت بندر گوادر یا بنادر ماهیگیری کوچک و مناطق باز سواحل مکران یا بنادر اصلی کراچی و بندر قاسم با هدف انتقال به بازارهای بین‌المللی از طریق هوا یا دریا، اغلب با استفاده از محموله‌های باری.

اگرچه مقادیر قابل توجهی مواد افیونی از مسیر شرق افغانستان به FATA قاچاق می‌شود، اما مسیر ایالت بلوچستان پاکستان مهم‌ترین مسیر ترانزیت برای قاچاق از طریق ساحل پاکستان یا به مقصد جمهوری اسلامی ایران به‌شمار می‌رود و به‌طور تقریبی یک چهارم هروئین وارد شده (معادل ۳۵ تن) به پاکستان از این مسیر به جمهوری اسلامی ایران انتقال و در نهایت به مسیر بالکان منتهی می‌شود.

اروپا، بازار ویژه سودآور برای قاچاقچیان پاکستانی است که محموله‌های خود را از طریق هوایی و دریایی (به‌طور عمده به مقصد انگلستان و هلند) انتقال می‌دهند. در مجموع، برآورد می‌شود سالانه حدود ۵ تن هروئین به‌طور مستقیم و از طریق مسیر هوایی از پاکستان به دو کشور انگلستان و هلند قاچاق می‌شود. برآورد می‌شود که سالانه حدود ۲ تن هروئین از طریق مسیرهای متعدد و از جمله هواپیماهای باری به ایالات متحده آمریکا و کانادا انتقال می‌یابد.

در طول دهه گذشته، به نظر می‌رسد، از مجموع ۵۵ تن هروئینی که از منشاء افغانستان به چین قاچاق شده است، حدود ۷ تن از طریق پاکستان و توسط قاچاقچیان پاکستانی به چین انتقال یافته است. تصور می‌شود یک نسبتی از این مقدار از طریق مناطق شمالی پاکستان به سمت استان زینجیانگ (Xinjiang) چین ترانزیت شده باشد.

دفتر مقابله با موادمخدر و جرم ملل متحد (UNODC) بر این باور است که پاکستان تأمین‌کننده اصلی بازار هروئین در افریقا است و سالانه حدود ۲۰ تن هروئین از پاکستان به افریقا قاچاق می‌شود و برآورد می‌شود که گروه‌های جنایی پاکستانی - افریقایی سالانه ۲-۳ تن هروئین از طریق حمل از پاکستان به افریقا و از افریقا به اروپا قاچاق می‌کنند.

کراچی پاکستان کریدور اصلی مسیر دریایی به مقصد کشورهای خلیج فارس و مقصدهای بعدی در شرق و جنوب افریقا و مسیرهای متعدد به چین است. تخمین زده می‌شود در سال ۲۰۰۸ حدود ۱۱ تن هروئین به امارات متحده عربی (به‌طور عمده دبی) جهت حمل به این دو مقصد که در بالا ذکر شد، قاچاق شده است.

قاچاقچیان پاکستان از طریق مسیر لاهور و سایر شهرهای شمالی به هند (به‌طور عمده مسیر زمینی) قاچاق می‌کنند. مسیرهای هوایی، زمینی و دریایی متعددی وجود دارد که قاچاقچیان پاکستانی از آن طریق به سایر کشورهای آسیایی سالانه حدود ۲۵ تن هروئین ترانزیت می‌کنند.

در سال ۲۰۰۷، مسیر دیگری نیز گزارش شد. مقامات قرقیزستان یک تبعه نیجریه‌ای را دستگیر کرده بودند که مواد را از پاکستان به تاجیکستان و به کشورهای آسیای مرکزی انتقال داده بود و مقصد نهایی آن اروپا و استرالیا بوده است. مسیر دیگر که توسط مقامات کشورهای آسیای مرکزی گزارش شده است حاکی است قاچاقچیان مواد را از مبداء پاکستان و از ایران به آذربایجان - ترکیه به سمت مقصد نهایی در چین حمل می‌کنند.

منبع:

- World Drug report 2010, United Nations office on Drugs and Crime (UNODC), the global heroin market, pages 37-64